

באיל תערוג

פנינים על פרשיות השבוע וענינא דיומא
מרבן של ישראל מרן רבנו הגראי"ל שטיינמן שליט"א
 מספריו הק' ומכתבי תלמידים

פניני הפרשה

מרבובים העושים את המצוה

דרשת רבנו במעמד רבבות בני ישראל מעמד סיום הש"ס אלול תשנ"ח
 מציינו בגמרא בברכות (דף ו' ע"א) ששכינה שרויה בעשרה שנאמר אלקים נצב בעדת קל כי עדה זה עשרה, ואם יש עשרה השכינה שורה, וממשיכה הגמרא ואומרת ומנין אפילו חמשה, ומנין אפילו שלשה, ומנין אפילו שנים ומביאה הגמ' פסוק במלאכי "אז נדברו יראי השם איש אל רעהו ויקשב השם וישמע ויכתב בספר זכרון ליראי השם ולחושבי שמו", רואים מזה שאפילו שנים שלומדים תורה שכינה שרויה ביניהם, וממשיכה הגמרא ואומרת מנין שאפילו אחד שלומד תורה שכינה שרויה כנגדו שנאמר שמות כ' בכל המקום אשר אזכיר את שמי אבוא אליך וברכתך אומר רש"י אזכיר את שמי פירוש שיוצר שמי זאת אומרת שכשאחד לומד תורה נזכר שמי, והשכינה שורה שואלת הגמרא מאחר שאפילו אחד שלומד תורה השכינה שורה ומה הענין של שנים מתרצת הגמרא בשנים נכתבים דבריהם בספר הזכרונות, ואחד לא נכתב בספר הזכרונות.

והתוס' שם ד"ה חד וכו' הקשו כיצד יתכן שאחד לומד לא נכתבים דבריו בספר הזכרונות, הרי אמרו חז"ל בפרקי אבות (פ"ב מ"א) וכל מעשיך בספר נכתבים, משמע כל המעשים ואפילו המעשים שאינם טובים נכתבים, וכ"ש מדה טובה שהיא מרובה ובוודאי שהלימוד נכתב, וכיצד יתכן שאחד שלומד דבריו לא יכתבו בספר הזכרונות. עונים שם התוס' כי אחד שלומד דבריו נכתבין בספר לבד, משא"כ כשלומד עם אחרים נכתב בספר הזכרונות עם אחרים הנכתבין בספר הזכרונות.

והענין הוא כך כי בעצם כל הענין של נכתב בספר, צריך להבין דלכאורה אצל הקב"ה מה שייך לכתוב, אכן אצל אדם שיש לו דבר שהוא רוצה מאד לזכור אזי הוא כותב אותו בספר לימוד התורה של יהודים הוא כל כך חביב אצל הקב"ה לכן הוא כותבו בספר, אבל בכל זאת יש הבדל אם אדם לומד ביחידות הוא נכתב בספר לבד.

אבל אם לומדים שנים הוא נכתב בספר עם אחרים, ולכאורה מאי נפקא מינא אם נכתב יחידי או עם אחרים, הרי גם יחידי הקב"ה אוהב את זה וכותבו בספר.

אבל הפשט הוא: כמו שידוע תו"כ בחקותי כ"ו ח' שאינו דומה מרבובים העושים את המצוה למועטים העושים את המצוה ככל שיש יותר אנשים שעושים מצוה, משקלם הוא הרבה יותר מהמשקל היחסי שיש להם על פני מועטים העושים את המצוה בדומה ליחס שרואים בפסוק איכה ירדוף אחד אלף ושנים רבבה, היינו שאין להשוות בכלל את הנחת רוח שיש לקב"ה כשרבים עושים מצוה.

ומעלה זו של רבים העושים נכונה אפילו אם כל אחד יושב בביתו ועושה את המצוה ואין לו שום שייכות עם השני, רק יש בכלל ישראל הרבה יהודים שעושים את המצוה גם אם אין להם שייכות זה עם זה גם אופן זה אינו דומה ליחיד העושה את המצוה, אבל כאן התחדש דבר נוסף שבזמן ששניהם יושבים ולומדים ביחד השכר של כל אחד ואחד הוא לא רק על מה שהוא למד אלא גם על מה שחבירו למד. היינו נכתב בספר עם אחרים לא רק שהוא מקבל שכר על מה שהוא למד אלא הוא זוכה לקבל גם שכר על תלמודם של אחרים שלמדו אתו לאור זאת ככל שילמדו יותר בציבור יש יותר מצוה, והסברא פשוטה שהרי כל אחד מושפע מהשני וכל אחד משפיע על השני

וממילא זכותו היא לא רק זכות הלימוד שלו אלא גם זכות של כל אחד ואחד מהלומדים, מעתה הנה הענין הזה של סיום הדף היומי מוסיף הרבה תורה בישראל, כמו ששמעתי שרבים החלו ללמוד בציבור, וככל שמתרבה תורה בישראל, באותה מידה מתווספת לזכותו של הלומד הזכות של כל אלו שמצטרפים אתו ללימוד, האם ניתן לתאר איזה זכות גדולה היא זו, על זה נאמר הפסוק אז נדברו יראי ה' איש אל רעהו, לא רק שיש לו זכות עצמו אלא גם זכות של כולם, ועל כך הוא נכתב בספר יחד עם כולם.

גדר מעשר בהמה

ב"מ ז, ב תוס' ד"ה קפ"ז כולן פטורין - תימה דלכטל ברובא וליחייבו כולהו במעשר.

ובשם הגר"ח מבריסק (עי' ח"י הגר"ח הנדמ"ח) כתוב דמעשר בהמה הוא חובת גברא ולא שייך ביטול. ולכאורה כיון דיש דינים על איזה מהבהמות חל חיובא אגברא שייך כבר דין ביטול על הדין הזה שיש על הבהמה, וכן משמע דאם ישבע על ככר שלא לאוכלו ויתערב שייך ביטול ברוב, לולא דהוי דבר שיש לו מתירין. עוד העירוני להסוברין (עי' שער"י שער הספיקות פ"ו) דכל איסור דרבנן אינו איסור עצמי אלא איסור על הגברא דאינו שומע בקול חכמים, וחזוין דמ"מ יש בזה ביטול ברוב, ועי' באחיעזר (ח"ב סי' י"ב) דלדבריו דנין מדין לתלות שזה מן הרוב ולא מצד ביטול ברוב. (אילת השחר ב"מ ו, ב)

קללת ונסתם

בתו"כ (פרשת בחוקתי) מובא מעשה דריב"ל, ששמעו קולות האויבים רודפים אחריהם וברחו, ולבסוף ראו שאף א' לא רודף אחריהם אלא זה היה סתם אילנות, אמרו שזהו מן הקללה ונסתם ואין רודף.

והביא רבנו מש"כ השיטמ"ק (ב"ב קל"ד) שאברהם קאבסי הבין שיחת דקלים, והק' רבנו דק"ו שריב"ל ידע שיחת דקלים וא"כ היה ידוע שאי"ז אויבים אלא דקלים, ותיירץ דזה גופא היה הקללה שלא יבין את הדקלים. (אילת אהבים עמ' כה)

ערכין בעומדים למות

איתא בתו"כ מנין למחוייבי מיתות שאמר ערכי עלי לא אמר כלום ת"ל חרם לא יפדה, אין לי אלא מחוייבי מיתות החמורות, מחוייבי הקלות מנין, ת"ל כל חרם לא יפדה,

ותמה רבנו דצ"ע מה חילוק יש בין מיתות קלות לחמורות בענין זה, דהכל דבר אחד שהעומד למות הרי הוא כמת וצ"ע (שיעורי רבנו שליט"א על תו"כ)

עמל התורה

אם בחקתי תלכו - פרש"י, יכול זה קיום המצות, כשהוא אומר ואת מצותי תשמרו, הרי קיום המצות אמור, הא מה אני מקיים אם בחקתי תלכו, שתהיו עמלים בתורה.

כשהסבירו לרבנו שליט"א על תוכנת אוצר החכמה שבו ניתן לחפש ולמצוא בספרים ענינים שונים. והפטיר אחד הנוכחים דזה ממעט מעמל התורה.

אמר רבנו דזה טעות, דענין עמל של תו"כ התורה הוא היגיעה בתוך הסוגיא לחשב את כל הפרטים ולהבין את עומק הבנה, אבל הטירחה והחיפוש להביא את הספרים בזה אי"ז שייך לעמל התורה, ואמנם יש בזה שכר כמבואר בגמ' במנחות ו, א וע"ע אילת השחר כאן. אבל אין ענינו לענין עמל התורה [א"ה ועי' במש"כ הגר"י הוטנר זצ"ל (בהקדמה לס' אוצר מפרשי התלמוד) בשם החזון איש כי בזמננו קוראים לחיפוש יגיעה].

פניה ובקשה

לרגל חג' השבועות הבעל"ט אנו עומדים להוציא גליון מורחב בס"ד

מתורת רבנו שליט"א בעניני היום, ועל מ"ח קניני התורה

ובעקבות כך ההוצאות גדולות הרוצים להשתתף נא לפנות למערכת.

הנצחות ניתן להכניס רק עד יום ב'

נס השמיטה תשס"ח

נכתב ונמסר ע"י בעל המעשה הרב דוד משה' בלוי שליט"א, ויש"כ על כך

ואמר כי הגרמ"מ הוא המומחה הגדול ביותר בהלכות שמיטת הארץ בפועל, בין בהלכה ובין במציאות, ובפרט שקיבל ממרנא החזון איש זיע"א הרבה מאוד בעניינים אלו.

פנינו להגרמ"מ זצ"ל, והוא הסתפק מאוד. מחד, רצה להקל לעשות מלאכה דרבנן לפי דברי החזו"א שיש הבדל בין מאורע של יחיד למאורע של רבים, אולם אמר שאין בידו להכריע בזה ושאחכה עד שיכנס לשאול את מרן הגרא"ל שליט"א והוא יכריע בדבר. מרן שליט"א הביא ראיה מהסוגיא בבבא מציעא [דף ק"ה - ק"ו] לגבי מכת מדינה. מרן שליט"א קם והוציא גמרא מהארון, ויחד עם הרב מנדלסון עיין בגמ' ובתוס' שם, אם שריפה היא מאורע של יחיד, ודן ופלפל בזה באריכות לכאן ולכאן, ולמעשה לא הסכים להתיר.

הגרמ"מ אמר לי לומר לבעלים של המטע, שגדול הדור דן בדבר והכריע לאיסור, אך אם קשה לו לקבל את הפסק מחמת גודל הניסיון, שיודיע לנו ונתיישב בדבר, אולי נמצא פתרון או דרך להקל.

הנ"ל התרגש מאוד לשמוע שגדולי ישראל דנו בעניינינו, והכריז: 'כשנטעתי את עצי הזית התפללתי שמהזיתים שלי יביאו שמן לבית המקדש! להדלקת המנורה, לא ייקחו שמן של היתרים, אלא רק שמן זית שנעשה על פי רצון ה'.'

חדשים ארוכים עמד המטע שומם ושרוף, מעיד בכך על גדלותו של בעליו. 'גיזום עמוק' לא נעשה בו ולא שום טיפול אחר.

וראה זה פלא!.. בחודש שבט החלו האילנות השרופים להניב פירות, בניגוד מוחלט לכל דברי המומחים! חלקם לא האמינו כשסיפרנו להם על כך, ונסעו בעצמם למטע הזיתים לראות את הפלא בעיניהם.

הגרמ"מ מנדלסון זצ"ל התפעם מאוד כששמע על כך, ואמר שצריך להודיע למרן הגרא"ל שליט"א, שהרי הוא לקח על עצמו את אחריות הפסק בעניין זה. כשספרתי זאת למרן שליט"א ראו את השמחה על פניו.

מובן שבשמיטה הנוכחית שובתים העצים על פי כל גדרי ההלכה, ומכריזים בעצם קיומם "וציוויית את ברכתי"!

בחודש אב תשס"ז, ערב שנת השבע, בעליו של כרם זיתים גדול המניב שמן זית מובחר ואורגני, שישמור שמיטה כהלכתה, הוא נענה ברצון והביע את כאבו על כך שבשמיטה קודמת סמך על היתר המכירה.

הצעתו לו שארשום אותו בקרן השביעית לקבלת מלגה, אולם הוא באצילותו וויתר על כך, והביע את בטחונו בה' שיזמן לו את ברכת השביעית מיזון הפתוחה, הקדושה והרחבה.

יש לציין, שבמשך שנים ארוכות השקיע במטע הזיתים שלו מאמצים ודמים מרובים, עצים רבים נגנבו ונזקים נגרמו על ישמעאלים.

שנת השמיטה החלה, בערב יום כיפור תשס"ח מקבל הבעלים ידיעה שמטע הזיתים עולה באש. ככל הנראה הייתה זו הצתה מכוונת של הישמעאלים. הוא עורך חישוב מהיר ומגלה שאם הוא מטפל כעת בשריפה הוא עלול להגיע בטעות לחילול היום הקדוש. בגבורת נפש הוא מתעלם מאיבוד נכסיו והולך לבית הכנסת לתפילת כל נדרי.

רק לאחר חג הסוכות, התפנה לטפל בעניין ואז החל דיון מקצועי לגבי אופן הטיפול בעצים השרופים. המדריך החקלאי, האגרונום והמומחים השונים ירדו לשטח כדי לבדוק בעיניהם את העצים השרופים ולדון באפשרויות הטיפול שאולי תוכלנה להציל את העצים. על פניו נראה היה המצב כלאחר ייאוש, עצים שרופים הם עצים מתים.

המסקנה של כל בעלי המקצוע הייתה שהדרך היחידה שתוכל להועיל לעצי הזית ואולי תאפשר להציל אותם היא רק פעולה של 'גיזום עמוק'. [המומחים היו חלוקים בדעתם אם אכן יועיל הגיזום העמוק. היו מהם שטענו שגם פעולה זו לא תועיל] מומחה לעצי זית מטעם 'קרן השביעית', התערב בעניין בהמשך. הוא טען כי העצים לא ייהרסו אם לא יטופלו מיידית, ולעומתו טענו כל המומחים האחרים, ובהם בכירים מאוד, שאם הטיפול לא ייעשה מיידית לא תהיה בו תועלת. אם ימתנו במצבם עד לאחר השמיטה, ימותו העצים לחלוטין, ללא תקנה.

פנינו להגרא"א יעקבזון שליט"א, רב המושב תפרח, ולאחר מו"מ בהלכה הפנה אותנו להגרמ"מ מנדלסון זצ"ל, רבה של קוממיות. הרב יעקבזון הוסיף

הלכות שביעית - ע"פ שיעורי הגאון רבי בן ציון פלמן זצ"ל

דאדם שלוה משכנו פירות שביעית, אסור לו להשיב חובו מפירות שביעית, ואפילו אותו הפרי שלוה נמי אסור לו להשיב, משום דמלוה להוצאה ניתנה, וא"כ פרי זה כבר נכנס אל רשותו דלוה, ובחזרתו הרי הוא פורע את חובו בפירות שביעית, והכי מבואר בקידושין (דף מו ע"ב) דכיון דמלוה להוצאה נתנה יצא החפץ מרשות המלוה אף קודם שהוציאו הלוה, ע"ש.

והנה הרמ"א ביו"ד הלכות ריבית סי' קס"ב סוס"א כתב, דמותר להלוות ככר לחם בככר לחם, מאחר דדבר מועט הוא, לא קפדי בני אדם להדדי בזה. ור"ל דאין בכך משום איסור ריבית כדן הלוואת סאה בסאה (ב"מ דף מד ע"ב, ודף עה ע"א), כיון שאין מקפידין על התוספת שיש בלחם זה מלחם זה שלקח בהלוואתו, ובפשוטו הכוונה דכיון שבני אדם אין מקפידין שיחזירו דבר מועט כזה, א"כ כשמחזיר לא הוה התוספת בתורת חוב אלא בתורת מתנה. ויש לדון לענין שביעית היכא שלוה דבר מועט מהשכן, באופן שאין קפידא כל כך אם יחזירו לו, א"כ כשמחזיר לו בפירות שביעית אפשר דלא הוי זה בתורת פרעון חוב, ומותר להחזיר אף בפירות שביעית. והגרא"ל שטיינמן שליט"א אמר דאין ראיה מאיסור ריבית לענין שביעית, דבודאי איכא חיוב הלוואה להחזירו לו, אלא דאינו מקפיד על התוספת משום דבדבר מועט לא קפדי בני"א אם יחזירו פחות או יותר, ולכך נתינתה לא חשיבא אגר נטר וליכא ביה איסור ריבית, אבל פירעון חוב יש בזה, ואסור לפרוע בפירות שביעית.

¹ אשה שלוחה) שדימה דינא דהלוואת ככר לדינא דבני חבורה שאין מקפידין זה על זה, ועי'. אולם מצינו שיטות שרק בת"ח התיירו דבר זה, ועב"ז בב"י או"ח סו"ס תקי"ז (ובספר אבן האזל פ"ז מהלכות גניבה ה"ח), ואכמ"ל.

² ועי' בספר פירות שביעית (פ"ו הערה כ') שהביא כן בשם הגרי"ש אלישיב זצ"ל, דכיון שאין דרך השכנים לתבוע את מי שאינו מחזיר לפיכך רשאי להשיב פרי של שביעית, ולדבריו אף אם לוח משכנו פרי דשביעית יכול להשיבו מפ"יש ולא חשיב סחורה), וצ"ע.

³ ומי"מ י"ל דכל דברי רבינו אמורים במקום שמקפידים השכנים שיחזירו את ההלוואה. אבל במקום שאין הקפדה כלל שיחזירו את התננה, ודאי שאין כאן הלוואה אלא מתנה, ושרי לשכנים ליתן פרי דוגמת הפרי שקבלו. ועי' בהערה הקודמת, (וע"ע בבבאור דין זה, באגרות משה חו"מ ח"ג ה"ל ריבית סי' קסב הערה ל, ובדימוי הרמ"א (שם) את דין הלוואות ככר להלוואות דינר כסף).

בדין שליח לקנות מהגוי שדורש יותר ממחיר הקרן
קי"ל (עפ"י הכרעת מרן החזו"א זצ"ל) דיש קדו"ש בפירות עכו"ם, ולכן הקונה פירות שביעית מעכו"ם (שאינו בהם איסור ספיחין ונעבד), אסור לו למכור ולעשות בהם סחורה, וע"כ הנהיג מרן החזו"א זצ"ל לעשות "כתב שליחות" דהיינו שממנה את המוכר לשליח לקנות עבורו מן הגוי, והוא ישלם לו דמי הקרן שישלם לגוי, ובנוסף יתן לו שכר טירחה, (ועי' בסמוך אות כ"ח מש"כ בזה).

ויל"ע בראובן שמינה את שמעון לשליח לקנות בעבורו פירות שביעית מן הגוי וכנ"ל, ולבסוף דרש שמעון מראובן דמי קרן גבוהים, כגון שהוא קנה בעשרה שקלים ואומר שמחיר הקרן הוא 20 שקלים, ומצד הגניבה שיש כאן יודע ראובן בו שגנב הוא ומוכן לשלם לו, אכן שאילתו היא האם יש בכך איסור סחורה בפירות שביעית, שהרי שמעון עושה ריוח מפ"ש.

והשיב הגרא"ל שטיינמן שליט"א דשרי, שהתשלום על הפירות הוא כפי התנאי שהתנו ביניהם, והוא מחיר הקרן שישלם שמעון לגוי, והשכר הנוותר שהוא מבקש ממנו זו גזילה בעלמא, ואינו תשלום על המקח.

המלוה פ"ש אי שרי להחזיר פ"ש

קי"ל (שביעית פ"ח מ"ד, ע"ז דף סב ע"א) דאין פורעין חוב בפירות שביעית ובדמי שביעית, דהוה כסחורה. ולפ"ז אמר הגרא"ל שטיינמן שליט"א,

¹ אכן ברידב"ז (פ"ז סעי' יי) ס"ל להתיר בפשיטות לפרוע בפירות שביעית הלוואה שלוה פירות שביעית, והוכיח כן ממתני' דמעשר שני פ"ד מ"ו, אולם החזו"א (שביעית סי' יג ס"ק טז) למד מדברי הרמב"ם והר"ש בשביעית פ"ח מ"ד לאסור, ועי' בחוט שני (שביעית עמוי ש"ה) שדחה ראית הרידב"ז דמתני' דמע"ש איירי שמוכר לו מע"ש ונתחייב ליתן תמורתו מעשר שני אבל אם לא נתחייב להשיב לו מע"ש י"ל דאסור להחזיר לו מע"ש, ולפי"ד ה"ה הכא אם בשעה שהלוהו פ"ש קצץ עמו שיפרענו בפ"ש ה"נ דשרי אבל בלא"ה אסור. [ולדינא היכא שקצץ עמו בשעה שהלוהו שיפרענו בפ"ש, תליה בפלוגתת הר"ש והרמב"ם בפיהמ"ש פ"ח מ"ד, דלר"ש אסור ולרמב"ם שרי].

² וכן לענין ריבית י"א דשכנים דלא קפדי ההדדי מותרין להחזיר יותר ממה שלוה, כ"ה בתלמיד הרשבי"א בב"מ דף עה ע"א, וכ"פ בספר שלחן גבוה (יור"ד סי' קס ס"ק מא), וע"ע במשלי"מ פ"ד ממלוה ולוה הי"ג. (וכן משמע בב"י סי' קס"ב ד"ה)

יום היארציית של הגאון הגדול רבי יעקב משה חיים סולובצ'יק זצ"ל נלב"ע י"ט אייר תשנ"ה

הגאון ר' משה היה ידיד נעוריו של רבנו יבדלח"ט והיו עבותים בעבותות של אהבה וקשרה של תורה כל ימי חייו של הגר"מ. ולהגאון ר' משה היה חלק גדול בהצלת רבנו מגיא ההריגה, וכן במשך חיי רבנו עזר הגר"מ בהרבה ענינים ואכמ"ל, והבאנו כבר חלק גדול מהקשר בגליונות פר' בחוקתי - במדבר תשע"ד וכאן הבאנו דברים נוספים בס"ד.

גאון וצדיק

שח רבנו: ר' משה היה גאון גדול וצדיק גדול, והיה רבי שלי בכמה ענינים, רצייתי ללמוד עמו כי היה בעל סברא טובה, בשנים האחרונות שאלו אותו בהרבה מקומות באירופא, והיה פיקח גדול.

משפחת הגר"מ הי"ד

בנותן טעם לכתוב כאן קצת אודות משפחתו של הגר"מ שנעקדו על קידוש ה' בעיר בריסק ממה שסיפר רבנו שליט"א.

לר' משה היה אח ר' ועלוולו הי"ד, שהיה צדיק גדול ובעל חסד גדול, והיה אוסף כספים בעירות למען יתומים ואלמנות [וגם כדי שיהיה לו בזה ענין של גלות] אך כיון שהיה עדיין בחור לא נתנו לו סכומים גדולים, לכך התחיל ללבוש טלית בתפילה וכך התחילו לתת לו סכומים נאים, וכשהיה מגיע לזילנא למרן הגר"מ זצ"ל היה מכבדו במאכלים מיוחדים.

והיה מתעסק בזה אף בימי הקור ושלג, והיה מסייע בקבורת הנפטרים גם בימים של החורף הגדול, עד שקפאו ידיו מחמת זה.

ועל כל מפעל החסד הזה עמדה אמו של הגר"מ שהיתה מופלגת בזה, והיא היתה מגוע ישושים שהיתה נכדה של בעל החידושי הרי"ם זצ"ל.

כח תקנת חז"ל

רגיל רבנו לומר, בשם רבי משה, שכל מה שכלל ישראל המשיך דור אחר דור, הוא בכוח שתקינו חז"ל תפילה בציבור, דאל"כ היה כל אחד מתפלל ומקיים את המצוות בביתו ולאט לאט היה פוחת והולך, ואחר שתקינו להתפלל בציבור לא יכול לגור לבד בין הגוים וללמוד ממעשיהם.

הויכוחים עם הגוים

נשאל רבנו מרבני אירופה. דבר מצוי הוא שרבנים שונים, מוזמנים לעיתים, לועידות העוסקות בליבון נושאים תיאולוגיים, וזאת בהשתתפות כמרים וראשי דתות אחרים. הועידות האלו מושכות תשומת לב ציבורית גדולה, ומסקרות באמצעי התקשורת השונים, האם יש היתר לרבנים להשתתף בוועידות מעין אלו? בוועידות אלו מועלות שאלות קשות של פילוסופיה, אתיקה, אמונות ודעות. ישנם רבנים שאוהבים את ההשתתפות הזו, בטענה שתמיד היו רבנים שהלכו להשתתף. 'נשיא ועידת רבני אירופה' - הרב הגאון רבי יוסף סיטרוק, מאוד מתנגד להשתתפות כזו, אך ישנם אחרים שסבורים אחרת. כיצד יש לנהוג?

והשיב רבנו: לאורך כל הדורות, השתתפות בוויכוחים מהסוג הזה היתה דבר חריג ביותר. ורק הלכו כאשר הפריצים כפו את הויכוח, בגלל אימת מלכות או בעטיה של גזרה, שנאלצו לבוא ולהשתתף. בכלל, כל ההליכה להתייצב בפני הרשויות היא דבר כפוי והיא בגדר שתדלנות גרידא - ולא דבר שיש לרצות אותו. כך למשל היה רבי מנשה בן ישראל כשהלך אל המושל קרומוול וכשהתייצב בפני הפרלמנט בלונדון לטובת אחינו היהודים ולמען הכלל, כדי לסייע להם. אבל לא היה זה בעיני דת, ולא בשאלות של אמונות ודעות. על אחת כמה וכמה כאשר אינך מחוייב, ואיש אינו כופה זאת עליך, המגע וההתחככות עם בני האומות אינה רצויה. ידועים לנו הויכוחים המפורסמים כמו ויכוח הרמב"ן - אבל אז, היה זה ויכוח כפוי ובעיקר זה היה הרמב"ן!!! הרמב"ן, מגדולי הראשונים. צריך תמיד לדעת, שהם לעולם לא יודו ולא תשכנע אותם אפילו במאומה. הנושא הזה מיותר! תועלת הוא לא יוכל להביא והוא טומן בחובו רק נזקים - הן למשתתף בוויכוח, ובעיקר יש חשש נזק גם לכלל. תועלת בוודאי לא תצמח מכך.

מסופר על הגאון הגדול רבי משה סולובצ'יק זצוק"ל שבתקופת היותו במחנות אחרי המלחמה העולמית, הוא ישב שעות ארוכות עם מסיורן אחד שניסה לנצל את שברון לבם ומצבם הקשה של היהודים באותה תקופה. מדוע רבי משה כן ישב עמו? פשוט, הוא נקט בעורמה ע"י שנתן לאיש את ההרגשה שיש און קשבת להבליז. אבל עיקר המטרה היתה, למנוע ממנו לגשת לאחרים שעלולים חלילה ליפול ברשתו. רק בגלל הצורך בהצלה זו, רבי משה "הקשיב" לו.

גזירת השחיטה

עוד נשאל מרבני אירופה. כידוע, מתקופה לתקופה מתעוררת באירופה גזירת השחיטה. לאחרונה, מי שעומד בראש המאבק נגד השחיטה היהודית הם ארגונים של "צער בעלי חיים" וארגוני "ירוקים" למיניהם. המאבק שלהם הוא תמים כביכול, אולם יש לכך השלכות שליליות על דעת הקהל, שבין כך

ובין כך אינה אוהדת את היהדות באופן כללי. האם עלינו להשיב מלחמה שיערה בכל האמצעים העומדים לרשותנו, או לא להילחם על הנושא - כי כמובן היום אפשר להשיג בשר באמצעות יבוא ממקומות שאינן אוסרים את השחיטה, ובכך לחסוך מעצמנו תשומת לב מיותרת. רבנים מהמקרים, הגופים הנלחמים בשחיטה עושים זאת מנימוקים אנטישמיים, והמאבק עלול לגרום לעליה במפלס השנאה!

אולם המלחמה הציבורית על דעת הקהל, כרוכה בתעמולה ובפעילות הסברה שמסעירה את הרוחות ומסיבה את תשומת הלב אל הקהילה היהודית. כיצד, איפוא, יש לנהוג?

ת. באופן כללי כאשר ישנו חשש שמאבק מסוים יסעיר את דעת הקהל כנגד היהודים, צריך להמנע מכך, שהרי זה מסוכן. אולם כאשר מדובר בשחיטה הכשרה, הדבר שונה לחלוטין. בעבר, כל המאבק כנגד המזימה לגזור על השחיטה היהודית נוהל ע"י הגאון הגדול ר"מ סולובצ'יק זצ"ל. הוא, היה מומחה במענה להשיב לחורפינו דבר ומבין גדול בדרכי המלחמה, והיו מתייעצים עמו ומכלכל את מעשיו על פי הוראותיו. כל דבר ישק על פיו. הדבר נוגע כמובן לשאלת ה"איך" לנהל את המלחמה הזו. אבל על השאלה "האם" - התשובה היא שחייבים להאבק, אפילו שיש פתרונות חילופיים להשגת בשר - שהרי היום ניתן בנקל ליבא בשר שחוט כהלכה לכל אתר ואתר. ומדוע? כי זו שאלה של חילול ד'. מה טוענים מתנגדי השחיטה? שכביכול, השחיטה היהודית היא אכזרית! וכי יתכן שהקב"ה הורה לנו לעשות מעשה של אכזריות? היתכן? חלילה מלהסכים לטענה כזו, זה 'חלול ד'! צריך להשתמש בכל כוחות הסברה והשתדלנות כדי למנוע חילול ד' - שזה הדבר החמור ביותר!!! זה לא מאבק על השחיטה! זה מאבק על כבוד שמים!

לא יוצא בסעודה

כשהיינו בשויץ היה מגיע מידי פעם שוטר שבודק את הניירות, וכשהיה הגר"מ באמצע סעודה היה מנהגו ע"פ מה שראה אצל זקנו מרן הגר"ח שלא לקום מהמקום כל הסעודה, ולכן היה משה מסמן לשוטר להיכנס והוא היה נכנס.

וציין רבנו שפלא הוא שהשוטרים ראו בקדושתו ונכנעו ממנו. ונתקיים בו ברצות ה' דרכי איש, גם אויביו ישלים עמו.

חמאת עכו"ם

מרן הגר"ח החמיר שלא לאכול חמאת עכו"ם, אף שהמנהג הפשוט היה שכולם אכלו [ע"י שו"ע יו"ד סי' קט"ו סעיף ג] וכן נהגו כל המדקדקים שלא לסמוך להקל לאכול חמאת עכו"ם, אע"פ שמעיקר הדין לא שייך בו הגזירה דחלב עכו"ם שהרי חלב טמא אינו עומד, בכל זאת היו נזהרים מזה ולא סמכו להקל.

בחול"ל בדרך כלל החמאה הי' חמאת עכו"ם, שרק לגוים היה פרות. והגר"ר ישראל גרשון בנו של מרן הגר"ח זל"ה ביקש מיהודי אחד שבייא לו רק חמאת ישראל ובמשך הרבה זמן הקפיד לקחת רק מאותו אדם, אחרי שנים שלקח ממנו התברר שרימה אותם והביא להם חמאת עכו"ם, שאלו אותו למה עשית לנו כך, אמר להם: 'וואס, מען טאר נישט [מה, וכי זה אסור] שאע"פ שהיה יהודי חרדי לא הבין כלל במה מדובר.

ומכאן ואילך נזהר ר' משה ולא רצה לאכול חמאה בגלל שרימו אותו בזה.

ללמד כל אחד

שח רבנו: ר' משה היה דובר אמת בלבו והוא אמר לי פעם שהוא רצה ללמד תורה לא אכפת לי את מי ללמד, במושב זקנים, ילדים בחידר, שיעור בעה"ב, לבנות יעקב, ללומדים בכלל, העיקר להועיל לאחריני, כי היה לו שפה שיכול היה לדבר עם כל אחד ולהסביר לכל אחד כפי הרמה שלו, ולא היה לתועלת עצמו רק להועיל לאחריני, ודבר גדול הוא שאדם עומד בדרגה גבוהה יורד ללמד דרגות נמוכות וקשה למצוא דבר כזה. וידוע שכל שבת היה אומר שיעור לבעה"ב בספר תהלים, והיה מכין את השיעור הרבה זמן ובשיעור עצמו לא היה אומר כי אם מעט ממה שהכין.

חשש לגעת בספרים

ר' משה חשש דמה שאמרו בשבת (יג, ב) דגזרו על הספרים של כתבי הקודש שיפסלו את הידים במגען דה"ה ספרים שלנו בכלל הגזירה, ולכן נמנע

מלגעת בחומש באמצע הסעודה [ומסתמא דין זה הוא בדפי הספר ולא בכריכה החיצונית].

יציאה עם חגורה

רבנו נוהג כשיוצא בשבת לתפילה בבית הכנסת לחגור את המטפחת על הכתונת, ולובש באופן שיש חציצה בין החגורה הקיימת למטפחת [כחומרת הרמ"א בסי' ש"א סעי' ל"ו] ואמר רבנו שר' משה לימדו אופן מיוחד איך לחבר שני ראשי המטפחת יחד בלי לעשות שום קשר (פרי חיים קיא)

לכתוב בדרך ארץ

סיפר רבנו שיש מקום בספרו אילת השחר על מכות שמקשה קושיא חזקה על דברי הגבורות ארי, ור' משה העיר לו מדוע אינו עושה מזה קושיא חזקה, דלפי חזקת הקושיא היה צריך לכתוב לשון יותר חריפה. ואמר רבנו דהוא נהג כך דכיצד ניתן לכתוב כך על השאגת אריה שהיה גאון עצום, ולמד את הש"ס אלף פעמים הוא בודאי ימצא דרך להסתדר עם הקושיא, ורגיל רבנו לספר מה שמביא בנו של הח"ח [כמובא בדוגמאות לדרכי אבי] שכשנעשה בר מצוה תירץ קושיא של השאגת אריה, ומרוב שמחה ילדות היתה בו ואמר הלואי ואזכה ליישב את כל קושיאותיו של השאג"א, ואמר לו אביו החפץ חיים שבגלל ביטוי זה שאינו לכבודו של השאג"א לא יזכה להיות אדם גדול. ולכן נהגתי בכל הספרים אף כשיש קושיא חזקה על הקצות או על הגרעק"א לעולם אינני כותב בתקיפות רק בלשון הערה צריך להתנהג מאד בדרך ארץ כלפי גדולי הדורות הקודמים.

פטירתו

ר' משה נתבקש לשייבה של מעלה ביום י"ט אייר תשנ"ה והביאו אותו לקבורה בארץ ישראל אור כ"ב אייר. וציין רבנו דבר פלא, שבדיק באותו תאריך י"ט אייר תש"ס חמש שנים לאחר פטירתו נפטרה ג"כ אשתו שזכתה להיות לו עזר ממש כרצונו בכל עניניו גדולים, ובכל מה שהיה עוסק בצורה מופלגת מאד (פרי חיים לד).

חלק מהשיחות

אמר רבנו שיש חלק מהשיחות שמסר, שנשא ונתן עם הגר"מ זצ"ל עליהם, וחלק מהדברים נאמרו אח"כ בשיחות.

וסיפר רבי יצחק רוזנרטן שליט"א שבפעם הראשונה ששמע את רבנו מוסר שיחה בישיבת גאון יעקב, ניגש אליו אח"כ ואמר לו 'אני שומע את ר' משה סולובצ'יק, ואמר לו רבנו אכן הוא "הרבה שלי" בעניינים אלו בצורה ובסגנון של השיחות.

השגחה

כשברחו רבנו והגר"מ מבריסק לשוויץ וכפי שהבאנו באריכות בגליון בחוקתי תשע"ד, סיפר רבי יעקב ניימן זצ"ל שלמד אז בבריסק שכולם חשבו עליהם שהם ילכו לאבדון, ששוויץ היתה מקום שכמעט לא היו בחורים ברמה כמו שלהם, ולא העריכו כ"כ סגנון כזה, ובסוף ראו כולם את יד השגחה דוקא הם זכו לינצל ולהאיר את פני תבל בתורתם.

המצב בשוויץ

ובאמת בתקופת שוויץ סבלו הרבה בבדידות, וכפי שסיפרו פעם אנשים מתקופה היא, שפעם אחת הוצרכו רבנו והגר"מ לנסוע למקום מסוים, והודיע המשלח שהוא שולח אליו שני ת"ח שיכבדם כראוי...

מיד לאחר שהם הגיעו הוא שאל בפליאה – ת"ח שלחת אלי? שני צוענים פליטי המלחמה הם נראים. והם המשיכו בכל כוחם בלימוד התורה.

בשר לחג

וסיפר הגר"מ שהיה תקופה שלא היה להם כמעט מה לאכול, והם היו בחדר לבד עם כמה אנשים והגיע חג ב' ימים, והצליחו לאחר מאמץ גדול למצוא עוף לשמחת יו"ט והם עשו מכך 36 מנות והתרגשו כל כך שהשיגו עוף לחג. וסיפר רבנו שכשהיו לשוויץ הם היו צריכים ללמוד את כל ההלכות המצויות לדעת את המעשה אשר יעשו, ולמדו שחיטה למעשה וכו' [ואת עניני הטריפות כבר למד רבנו אצל ש"ב הגרש"ז ריגר זצ"ל בשעה ששימש לפניו בהוראה].

לומדים יחד

העיד מרן הגר"ח ק שליט"א, שכאשר למד בישיבת לומזה וגם הגר"מ למד שם, היה רבנו שליט"א בא כל יום [בשנים שגר בפ"ת] ללמוד עם ר' משה. ורבנו אישר את הדברים (צדיק כתמר יפרח עמ' שצט)

שולחים הערות

לאחר מכאן עבר רבנו ללמד בישיבת כפר סבא, היה רבנו שולח מחברת עם הערות לר' משה ללומזה, והוא היה מחזיר, וחוזר חלילה, ולאחרונה מצאו את המחברת בסוגיית מיטב, ושמו רבנו מאוד מכך.

בהמשך כשעבר הגר"מ לשוויץ היו שולחים מכתבים מידי פעם, וכשרבנו היה מקבל מכתב מהגר"מ שהיה רשום שם תוארים עליו היה מוחק את זה מיד שהגיע לביתו. [ושח לנו ח"א שבימי נערותו היה אחראי לשלוח את המכתבים, וביקש ממנו רבנו שלא יכניס לתיבה ביום ו' שמא יגרם חילול

שבת, רק יכניס במוצאי שבת].

משפחה רגילה

הגר"מ זצ"ל היה רגיל לומר לתלמידיו, אני זכיתי להיולד במשפחה חשובה – פירמא- אבל הגרא"ל גדל במשפחה רגילה, והוא זכה לגדול מעצמו ולהאיר פני תבל.

כח של חינוך

סיפר רבנו שאמר לו הגר"מ, שהיה ילד קטן פחות מגיל שלש, הלך פעם לאיזה התכנסות של ילדים וחזר הביתה ואמר איזה מילה לא ראוי, וזקנו הגר"ח נתן לו מכה קטנה על זה, ואמר לו שלך לא ראוי לדבר כך.

ואמר הגר"מ שהרגיש כל חיו שעומד לפניו דברי הגר"ח הנ"ל, וזה רומם אותו לכל חייו.

וציין רבנו דבר פלא שהגר"מ זכר פרט כזה מגיל כזה צעיר.

חכמת הפנים

סיפר רבנו שאמר לו פעם הגר"מ שהוא יכול לראות על הפנים של בן אדם אם הוא בעל כשרון או לא, שזה חכמה מיוחדת, וציין רבנו שגם החזון איש פעם נסע בת"א ועבר אדם חילוני, ואמר החזון איש ניכר על פניו שהוא חכם. (מפי הרה"ג ר' יצחק רוזנרטן שליט"א)

השאירו לפליטה

וכמה פעמים אמר רבנו שליט"א שהותירו את ר' משה לפליטה כדי להקיים את התורה של שוויץ, שהוא הקים את הישיבה בלוצרן, שעשתה מהפכה בכל האיזור, שהיו בחורים שהורים רצו שיעזבו את הישיבה אחרי שנה שנתים והוא שכנע אותם להשאר עוד ועוד. וכן במשך הזמן השפיע בהרבה מקומות באירופה, וברוסיה שבנה את ישיבת תורת חיים.

ימי צער

שח רבנו: כשהייתי בשוויץ היה תקופה ששהייתי במקום שמלמדים תלמידים צעירים והבעה"ב שם לא רצה שיעלה לו הרבה כסף, ולכן לקח תמיד בחורים שילמדו, את ר' משה ואותי והיה פעם שלא שילם זמן רב, והבחורים היו צריכים שיהיה להם קצת כסף לדברים הכרחיים, ואני הייתי השליח של כולם לבקש כסף, והוא טען שפגעתני בו, וזה לא היה נכון שח"ו שעשיתי כך, אבל הוא כבר רצה להתפטר ממני (צדיק כתמר יפרח)

ואז גליתי למקום נורא בציריך שהיה לה קיתון קטן [מנזדרה] תחת גג רעפים, בקומה שישית ואף לא מקום למיטה אחת, היה רק רוחב 40 סמ' שהיו צריכים ליכנס לשם בהתכפפות, והיה קר שם 15 מעלות מתחת לאפס ללא אפשרות חימום טוב, ולא היה בית הכסא. ושם הייתי בודד גם ללא ר' משה תקופה ממושכת. וקיבלתי מהממשלה השוויצית שמונה עשרה פראנק לשבוע שזה הספיק רק לקנות תפוחי אדמה וזה היה מאכלו.

עד שהגעתי לביתו של ר' ליבוש רובינפלד זצ"ל ששם היה כבר מקום מיוחד שאכלתי שם בשבתות סעודות שבת לילה ויום, והיו לו שני חתנים ת"ח שדברתי עמם בלימוד בעיקר במס' חולין. וזכור לטוב ר' ליבוש שכשעלתי לארץ ישראל נתן לי אלפיים דולר בלי שבקשתי בכלל, ואז זה היה סכום גדול.

ואמר פעם רבנו שליט"א בענין זה: **שחושב שהצער והביזון שהיה לו בגלות זו כיפר לו עונותיו, ולכן זכה לכמה ענינים ולאריכות ימים ואכ"מ.**

לא אבל בשר

היה תקופה בישיבה במונטרי שהיה בחור שידע לשחוט, והבעלי בתים שמחו שיש להם כאן שוחט, אבל הבחור גילה לאזני ואזני ר' משה שהוא לא מאמין בה' והיינו צריכים כל פעם לחפש תירוץ למה אנו לא אוכלים בשר, ולספר את זה לאחרים לא היה שייך מכמה טעמים, ולא היינו יכולים אז לשחוט בעצמינו. (שם)

מכתב רבנו על ישיבת תורת חיים במוסקבה שהקים הגר"מ זצ"ל

לאחב"ז די בכל אתר ואתר

נהנה בשנת תש"ו כשהשתנה מצב המדינה הרוסית יום הגאון הגדול ר' משה הלוי סולוביצ'יק זצ"ל לפתוח ישיבה גדולה עם מטרה קדושה להפיץ תורה במדינה שהיתה שוממה כל כך הרבה שנים מתורת השי"ת ומירתאו, ובס"ד במשך השנים כבר יצאו מתוכה מאות בני תורה חלק מהם ממשיכים בישיבות ושבות בארץ ישראל וחלק בארצות הברית יש מהם שכבר בנו בתים הבנויים לתפארת, ובמשך השנים אשר הגאון הנ"ל חי, אז כל דבר בין ברוחניות ובין בגשמיות נעשה על ידו אמנם אחרי שלדאבוננו שבק חי לכל חי עול החזקת הישיבה נפל על כתפי האנשים החשובים בציריך וכן באנטוורפן, ובזמן האחרון אחרי שהיוקר גדול מאוד במדינה ואין לאל ידם להשיג ההוצאות הנדרשות לקיום הישיבה ויש ח"ו חשש מאד שלא יצטרכו חלילה לסגור מקום תורה המפואר אשר מתרבה מספר התלמידים כסדר, לזאת באנו בבקשה מאוד לכל בני ישראל מוקירי ואוהבי תורה לתת יד לעזור לתמוך בהישיבה וזכות זה יעזור לכל א' שיתברך בכל טוב סלה כמו שנאמר ותומכיה מאשר

ו' ערש"ק וירא י"ז מרחשון תשנ"ט לפ"ק